

DVA NAGROBNIKA IZ BREGA V CELJU

VERA BERCE

V aprilu leta 1955 so se vršila zaradi regulacijskih del ob Savinji na Bregu v Celju zaščitna izkopavanja. Izkopavanje je vodil kustos Mestnega muzeja Alojzij Bolta. Izkopali so skeletne grobove iz rimske dobe, brez večjih pridatkov. Najbolj zanimiv je bil grob s tremi skeleti. Obdani so bili s šestimi marmornatimi bloki, od katerih sta bila dva nagrobnika. Nagrobnik sl. 1 je rabil kot pokrov »sarkofaga«, medtem ko so na nagrobniku sl. 2 ležali trije skeleti. Zaradi tega je tudi drugi nagrobnik dobil z leti rjavkaste madeže, prvi pa je ostal bel s sivimi lisami.

Nagrobnik sl. 1 ima obliko pravokotne plošče. Na spodnji strani je še ohranjen del nastavka za podnožje. Nagrobnik je visok z nastavkom 248 cm, brez nastavka 234 cm; širok je 91 cm. Razdalja od zunanjšega roba do nastavka je 17,5 cm na obeh straneh, medtem ko je nastavek sam širok 56 cm. Debelina nagrobnika je 17 cm. Zgornji rob je dvakrat prekinjen, in sicer z dvema vdolbinama za vezavo. Desna vdolbina je oddaljena od desnega roba 10,5 cm, leva pa od levega roba 16 cm. Od levega in desnega roba poteka do vdolbine po en plitev, 1,8 cm širok žleb za vlivanje svinca v vdolbino. Sami vdolbini sta veliki $4 \times 4 \times 4,5$ cm. Obe vdolbini kažeta, da je bil nagrobnik sekundarno uporabljen.

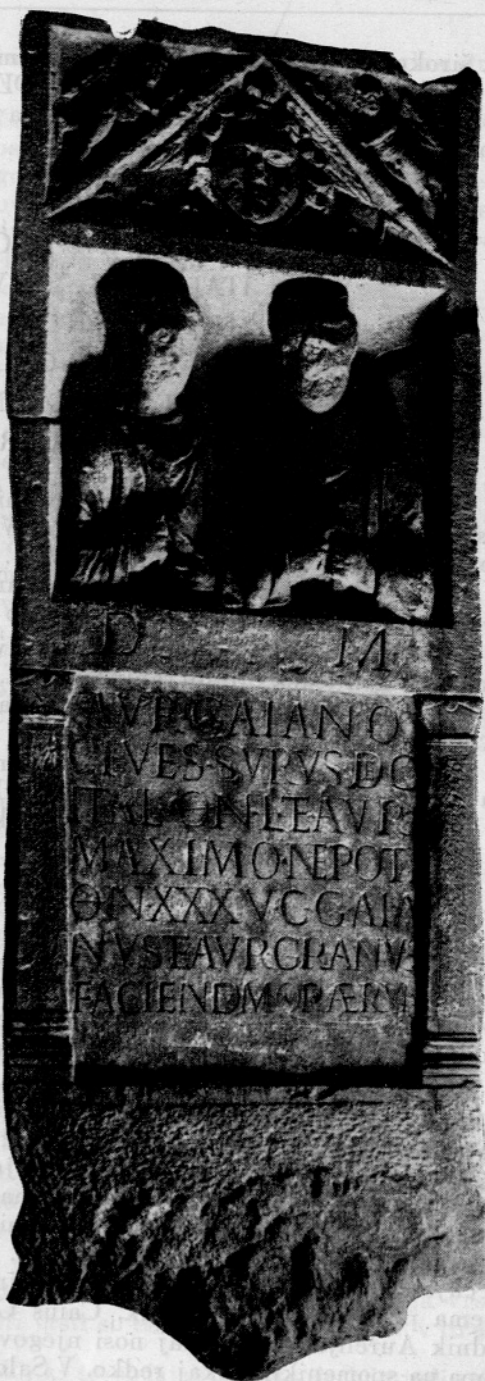
Nagrobnik je razdeljen z dvema pasovoma v tri dele. Zgornji del je v 4,8 cm širokem okviru. Samo polje brez okvira je veliko 82×37 cm. V sredini je trikotni zatrep, v katerem je krilat gorgoneion. Meduza ima širok, okrogel obraz. Usta so manjša in lepo oblikovana. Nos je pravilen, podolgovat in nekoliko okrušen. Bujni lasje so v sredini dvignjeni in povezani s trakom. Na vsako stran padajo enakomerno, v štirih valovitih pramenih. Tik pod brado od ušes do sredine poteka trak, ki je v sredini zvezan. Konca traku imata obliko valovnice in tako izpolnjujeta ves spodnji del zatrepa. Na koncu imata trakova po eno kačjo glavo. Levo in desno nad zatrepom sta genija z baklama v rokah, ki gorita z velikim plamenom. Oba sta gola in imata peruti. Obrnjena sta proti zatrepu z glavo en face. Zato je vidna samo po ena perut. Perut ima obliko trikota. Ima dve vrsti kratkega perja v obliki polkrogov, nato se podaljša in proti koncu zoži v kot. Desni genij ima levo nogo iztegnjeno, desno pa v kolenu upognjeno in obrnjeno nazaj. Pri levem geniju je to ravno obratno. Tako pridejo do izraza lepe linije bokov. Oba imata bujne lase, ki valovijo podobno kot pri meduzi. Zanimivo je, da držita genija bakli navzgor. Pogosteje sta genija upodobljena na nagrobnikih, eden z baklo navzgor,

drugi z ugaslo obrnjeno navzdol, kar simbolično predstavlja spanje in smrt. Vendar tudi naš primer ni osamljen. Že v bližnji sosesčini imamo iste primere, n. pr. zgornji zaključni del nagrobnika iz Starš pri Ptujju (AIJ, str. 119, št. 263) Genija z dvignjenima baklama sta upodobljena tudi na ptujskem »Prangerju« (AIJ, str. 175, št. 389). Isti primer imamo na nagrobniku iz Šmartnega na Pohorju (AIJ, str. 43, št. 104).

Srednji del nagrobnika je ločen od zgornjega dela s 4,8 cm širokim pasom. Na obeh straneh je rob širok po 6 cm. Srednji del je precej izdolben in v njem sta v visokem reliefu upodobljeni obe postavi pokojnikov. Desna je visoka 59 cm, leva je 1 cm manjša. Postavi predstavljata dva moža v zrelih letih. Starejši je petdesetletnik, mlajši pa ima 35 let. Oba obraza sta porasla z gosto, lepo negovano brado. Prav tako gosti so tudi lasje, ki rastejo precej globoko v čelo v sredini, na obeh straneh čela se lasišče precej dvigne. Lasje in brada so izdelani v isti tehniki, in sicer z drobnimi, gostimi, plitvimi vdolbincami. Videz nizkega čela dajeta dve valoviti gubi. Pogled je resen in usmerjen naravnost. Oči obroblijajo veke. Nos je pri obeh podolgovat in močno okrušen. Prav tako so slabše vidna usta, ki so strogo zaprta. Pri obeh možeh so dobro ohranjena ušesa. Zanimiva je tudi noša, v katero sta oblečena. Spodaj je vidna tunika s trikotnim vratnim izrezom in z dolgimi in širokimi rokavi. Čez tuniko ima oblečen plašč. Tudi krajniki plašča imajo prav tako širok rob, kot izrez pri tuniki. Vse skupaj pada v naravnih gubah navzdol. Desna postava drži v levi roki pred seboj zvitek pergamenta. Kazalec desne roke je iztegnjen in se zgoraj dotika zvitka, ostali prsti so skrčeni. Leva postava ima prav tako pred seboj zvitek pergamenta, vendar tukaj kazalec in sredinec desne roke ležita na zvitku in so samo ostali trije prsti skrčeni. Med reliefnim poljem s pokojnikoma in napisnim poljem je 12,5 cm široka preklada, v katero sta vklesani večji črki D in M. D je v levem vogalu in oddaljen od zunanjega roba 16,5 cm. Črka je visoka 7,8 cm. V desnem vogalu je M oddaljen od desnega zunanjega roba 19,5 cm. Visok je 7,8 cm.

Napisno polje je obdano z dvema pilastroma, ki sta s podstavkom visoka 72 cm, kot je visoko celotno napisno polje. Baza pilastra v jonskem stilu je visoka 9,5 cm. Deblo pilastra, ki je gladko in se proti vrhu nekoliko zoži, je visoko 53,5 cm. Kapitel je stiliziran in visok 7,5 cm, širok pa 12 cm. Med kapitelom in deblom imata pilastra dvojno profilacijo (anuli), široko po 1,5 cm. Največja širina pilastra je 12 cm, najmanjša pa 9 cm.

Napis izpolnjuje skoraj vse napisno polje in so stranske črke le malo oddaljene od roba. Od zgornjega roba do prve vrste je 2,8 cm širok presledek. Prva črka v prvi vrsti je oddaljena od levega roba 3 cm, od zgornjega 2,8 cm, medtem ko so v zadnji vrsti črke oddaljene od spodnjega roba 12,5 cm. Razdalje med vrstami so enakomerne in merijo 2 do 2,5 cm. V prvi in drugi vrsti merijo črke po 6,5 cm, le črka O v prvi vrsti meri 7 cm. Tretja in četrta vrsta ima 6,3 cm visoke črke. Od teh izstopajo v tretji vrsti θ z 6,5 cm, v četrti vrsti pa prvi O z 6,7 cm, drugi O, P in I z 6,5 cm. V peti in šesti so črke visoke 6 cm, razen θ , XXX, C in G, ki merijo 6,3 cm, v šesti vrsti pa črke R, A, N in S v besedi GRANVS. Sedma vrsta ima 5,5 cm visoke črke. Črke so lepo izdelane, bolj visoke

Sl. 1. Nagrobnik št. 1

kot široke. Interpunkcije in okrajšave imajo obliko trikotja. V tekstu je mnogo ligatur. Tako je v drugi vrsti DEC, v tretji AN in ET, v četrti vrsti NEPOTI, v peti AN, šesta vrsta aima ET in sedma s tremi ligaturami v besedah FACIENDVM QVRÆRVN.

Napis se glasi:

AVR. GAIANO
CIVES. SVRVS. DEC
ITAL. Ø. A. L. E. AVR
MAXIMO. NEPOTI
Ø. N. XXXV. C. GAIA
NVS. E. AVR. GRANVS
FACIENDVM QVRÆRVN

V drugi vrsti se je kamnoseku vrinila slovnična napaka, in sicer v besedi CIVES. Ker se nanaša beseda CIVES samo na Avrelija Gaiana, bi moral samostalniški stativ stati v ednini (CIVIS). Poleg tega bi moral stati CIVIS SVRVS v istem stolpu z Avrelijem Gaianom, t. j. v dativu.¹ Prav tako je slovnična napaka v zadnji vrsti. Namesto qurerunt mora stati curaverunt.

V celoti bi se glasil napis takole: Avr(elio) Gaiano / vici. Suro. dec (urioni) / Ital(icae). o(bito). an(norum) L. et Avr(elio) / Maximo. nepoti / o(bito). an(norum). XXXV. C(aius) Gaia / nus et Avr(elius) Granus / faciendum curaverun(t)

Iz napisa izvemo, da sta Caius Gaianus in Avrelius Granus dala postaviti nagrobnik Avreliju Gaianu, državljanu Sirije in decurionu Italike, ki je umrl, ko je bil star 50 let, in vnuku Avreliju Maximu, ki je imel 35 let.

Gaianus, kot gentile, nastopa precej pogosto. Tako ga imamo na nagrobniku iz Apuluma (CIL III, 1152) in votivnem kamnu Jupitru iz Sarmizegetuste (CIL III, 1431). Avrelius Gaianus nastopa tudi na nagrobniku iz Savariae (CIL III, 4197). Iz Srbije nam je znano ime iz Gradišta (CIL III, 8098). Napis je danes v muzeju v Beogradu. V Dalmaciji ga imamo iz Baške vode (CIL III, 1902) Caius Gaianus). Ime nam je poznano iz okolice Neviodunuma (CIL III, 3913) in iz Virunuma v Avstriji (CIL III, 4802) itd.

Napis nam pove, da je Avrelius Gaianus prepotoval mnogo sveta. Gotovo se je rodil in živel nekaj časa v Siriji, ker je bil sirijski državljani. Pot ga je nato zanesla v Španijo, v mesto Italiko, ki je bilo rodno mesto Trajana in Hadrijana. Tukaj je opravljal službo decuriona. Zaradi službenih dolžnosti ali iz kakih zasebnih nagibov je zapustil Španijo, prišel v naše kraje in Celejo, kjer ga je dohitela tudi smrt. Ime drugega pokojnika, ki se omenja na nagrobniku, je običajno in ga zelo pogosto srečujemo na napisih. Caius Gaianus in Aurelius Granus sta postavila obema pokojnikoma spomenik. Caius Gaianus je bil skoraj gotovo sorodnik Aurelija Gaiana, saj nosi njegovo ime. Ime Aurelius Granus nastopa na spomenikih dokaj redko. V Saloni je bil odkrit fragment napisa,

¹ Večkrat se konča nom. singularis z es namesto z is. To je zelo pogosto ravno pri besedi cives, kjer stoji cives namesto civis (CILIII, str. 2576).

in sicer GRAN, ki so ga dopolnili s končnico VS, tako da se glasi tudi GRANVS (CIL III, 13.145).²

Nagrobnik bi datirala v začetek III. stoletja. Iz trikrat se ponavljajočega imena Aurelius bi sklepala, da so se rodili za vlade M. Aurela (161—182) ali nekaj let po njegovi smrti, ko je bilo njegovo ime še v modi. Če pogledamo pokojnikovi glavi, nam takoj padeta v oči lepi bradi, ki je bila v tistem času tudi moderna, saj jo je nosil tudi cesar. Isto lahko trdimo tudi za lase, ki so segali globoko v čelo. Za ta čas nam pa tudi govorijo same črke, ki so bolj visoke kot široke in imajo mnogo ligatur, kar pri starejših napisih ni v navadi, ali se pa pojavljajo bolj redko.

Drugi nagrobnik, ki je rabil za podlago skeletom, je visok 150 cm in širok 68 cm. Zadnja stran je precej okrušena in je danes največja debelina 12 cm. Nagrobnik je obrobljen z okvirjem, ki je zgoraj širok 3 cm, ob straneh 6,4 in na spodnji strani 5 cm. Kakor prvi tako tudi drugi nagrobnik sta razdeljena v tri dele z dvema pasovoma po 3 in 2,5 cm. Zgornji del predstavlja poglobljeno polje, visoko 38 in široko 74 cm, v katerem sta doprsni figuri obeh pokojnikov. Obe osebi sta visoki 38 cm in segata čez celo reliefno polje. Leva figura predstavlja ženo z ovalnim obrazom in precej bogato frizuro, ki ima v sredini prečo. Glava preide v masiven vrat. Vidna je desna roka, ki jo krasi zapestnica. Sicer pa je celotna obleka popolnoma gladka. V desni figuri spoznamo moža. Tudi on ima ovalen obraz in kratke kodraste lase. V primerjavi z ženo ima ozek in nizek vrat. Levo roko ima samo nakazano in je izdelana samo do zapestja. Sicer je celotna površina gladka.

Ko gledamo obe postavi, dobimo vtis, da se je umetniku, ki je nagrobnik klesal, zelo mudilo, ker je izdelal samo glavi in ženino roko. Obleka je ostala nedotaknjena. Dokaz za nedokončano delo bi bila tudi moževa roka, ki je podana samo z rahlim obrisom, in sicer do zapestja. Pod reliefom je napisno polje. Obdaja ga dvakrat profiliran okvir, širok 5 cm. Z okvirom vred je napisno polje visoko 67,5 cm, široko pa 74 cm. Sam napis je razmeščen v osmih vrstah. Prva vrsta, to je D M, je oddaljena od zgornjega roba 3 cm. D je od desnega roba oddaljen 12 cm, M pa od levega 13 cm. Med D in M je upodobljen poševen bršljanov list. Zadnja vrsta je oddaljena od spodnjega roba 14,5 cm. Začetna črka vsake vrste se začinja 3 cm od desnega roba.

V prvi vrsti so črke visoke 5,2 cm. Druga vrsta ima 4,5 cm visoke črke. Med njimi izstopata črki D s 5 cm višine in E s 4 cm. Tretja vrsta ima 4 cm visoke črke. Črke v četrti vrsti so enako visoke kot črke v drugi

² Med šestimi marmornatimi bloki, ki so obdajali skelete, je bilo tudi podnožje 106 × 65 × 30 cm. V sredini na zgornji strani ima podnožje pravokotno vdolbino, ki meri 56 × 15 × 14 cm. Po dimenzijah bi podnožje ustrezalo nastavku za podnožje prvega nagrobnika in je verjetno, da mu je tudi pripadalo.

Sl. 2

vrsti. Peta in šesta vrsta imata enako velike črke, in sicer 4 cm. Razdalja med prvimi šestimi vrstami variira med 2—1,5 cm. Dobro so še vidne pomožne črte, ki jih je napravil kamnosek kot pripomoček, da je dosegel ravne vrste.

Sedma in osma vrsta sta popolnoma različni od ostalih. Tukaj gre za mnogo kasnejši napis — naknadni pokop. Črke so slabo napisane, ležeče in manjše. Merijo v obeh vrstah po 2,5 cm. Razdalja med obema vrstama je neznatna. Osmo vrsto se v sredini nekoliko dvigne, tako da dobimo vtis precej razmetanih črk.

Tudi v tem napisu je precej ligatur. Tako imamo v četrti vrsti tri ligature, in sicer ET, ND in AE, v peti vrsti pa dve ligaturi ND in AE.

Napis se glasi:

D M
 NVNDINVS. RE
 SPECTI. V. F. SIBI.
 E. SECVNDINÆ.
 SECVNDINI. FILIÆ
 . AN. XXX.
 E FIRMINAM. FIL. AN. XL
 E IVN LVCILLIANVS AN LX

V celoti se napis glasi:

D(is) M(anibus) / Nundinus. Re / specti. (filius). v(ivus). f(ecit) s(ibi). / et. Secundinae. / Secundini. filiae / an(norum). XXX. et Firminam fil(iam). an(norum) XL / et Iun(ius) Lucillianus an(norum) LX.

Iz napisa izvemo, da je dal za življenje postaviti ta spomenik Nundinus, sin Respecta, sebi in Secundini, hčerki Secundina, ki je bila stara 30 let, ko je umrla.

Iz nadaljnjega teksta lahko razberemo, da so tukaj pokopali neko hčerko Firmino, ki je bila stara 40 let ko je umrla, in pa Iunija Lucilliana, starega 60 let. Firmina je bila verjetno hčerka Iunija Lucilliana.

Tudi tukaj se je kamnoseku vrinila napaka. Namesto akuzativa bi verjetno moral stati nominativ. Pravilno bi se potem stavek glasil: et Firmina filia.

Nundinus se redkeje pojavlja v napisih. Ime najdemo na napisnem kamnu iz Szönya na Madžarskem (CIL III, 4323). Tembolj pogosto pa je ime Secundina. Nastopa v moški in ženski obliki (Secundinus). Analogije za to ime imemo že v samem Celju (CIL III, 5219, AIJ št. 46 in CIL III, 5246, AIJ št. 58). Iz bližnje okolice poznamo Secundino in Secundina iz nagrobnika v Št. Vidu nad Valdekom (CIL III, 5109, Kronika II št. 1, str. 21). Ime se pojavlja še v Ptuju (AIJ št. 409), Vranju (AIJ št. 33), Topuskem (AIJ št. 50), Sisku (CIL III, 15.179) itd..

Kakor Secundina, tako tudi Firmina, ki je zastopana na našem naknadnem napisu, ni osamljeno ime in nastopa kot žensko in moško ime (Firminus). Firmino poznamo iz napisa iz Baške Vode v Dalmaciji (CIL

III, 1902) in iz Zgornjega Brega pri Ptujju (AIJ št. 276), iz Jezera (AIJ št. 237) in na posvetilnem kamnu Mitri iz Rožanca pri Črnomlju (CIL III, št. 3935).

Cognomen Lucillianus precej redko nastopa na napisih. Poleg našega ga najdemo še na napisu iz Kemptena (Cambodunum), kjer nastopa ime Lucianus Lucilianus (CIL III, 1771) in na napisu iz Germisarae v Daciji je omenjen M. Lucilius Lucilianus (CIL III, 1397).

Najzanimivejši del nagrobnika je tretje polje pod napisom. Okvir polja je enkrat profiliran, in sicer samo zgoraj in na obeh straneh, medtem ko na spodnji strani profil manjka in je polje zaključeno s spodnjim delom zunanjega okvira celotnega nagrobnika. Površina polja meri 47×32 cm. Pas med napisom in zadnjim poljem meri 4,5 cm. Zgornji profil je širok 2,5 cm, medtem ko na levi in desni strani merita profila po 3 cm. V polju je plastično kotno merilo. Širina kotnega merila je 4,5 cm. Od kota visi navpično navzdol svinčnica, ki ima trikotno obliko. Svinčnica je dolga 24 cm. Kotno merilo ni postavljeno povsem v sredino, ampak je pomaknjeno bolj proti levi strani. Od levega roba je oddaljeno 7 cm, od desnega pa 17 cm.

Pod napisnim poljem imamo večkrat več vrst upodobitev. Imamo zgolj dekorativne, kot so n. pr. venci, vaze (AIJ str. 168 št. 373) geniji s sadnimi venci (Poetovio, AIJ št. 406), delfini (Celeia, AIJ št. 47) itd. Na podnožjih so upodobljene tudi različne mitološke scene, kot jo imamo n. pr. na spomeniku iz Celja (AIJ št. 55), ko Menelaos vleče Patroklejevo truplo iz boja.

Upodobitve, ki se nanašajo na stan in dejavnost, so v glavnem vojaškega značaja. Večinoma predstavljajo orožje (Ptuj, Schober, Die römischen Grabsteine von Noricum und Pannonien sl. 59). Nastopajo pa tudi odlikovanja (Schober, l. c.) itd. Bolj redko pa nastopajo razno orodje in instrumenti, med katere lahko uvrstimo tudi našo upodobitev kotnega merila in svinčnice. Nedvomno predstavlja to zidarski znak. Iz tega lahko sklepamo, da je bil pokojni Nundinus zidar ali kak gradbeni tehnik. Podoben znak najdemo tudi na sarkofagu M. Ulpia Tertulla iz Ptujja (AIJ str. 183, št. 407), kjer je upodobljeno prav tako kotno merilo s svinčnico, vendar je to nekoliko slabše izdelano. Iz Brigetia in Carnuntuma (Schober, l. c. str. 59, št. 129; str. 81, št. 177) nam je znano kovaško orodje; iz Siscije pa zdravniški instrumenti (Schober, l. c. str. 31 št. 55).

V celoti je nagrobnik dobro ohranjen, posebno napis. Po obliki črk, ki so širše kot višje, bi nagrobnik lahko datirala v začetek II. stoletja. Za to bi govorila tudi frizura Secundine, ki je podobna cesarici Domiciji, žen cesarja Domicijana.

Nagrobnik je bil drugič upodobljen dokaj pozneje. Črke so zelo površno izdelane in ležijo poševno. Lahko bi datirali napis v konec III. stoletja. Znak za poznejši nastanek je tudi pojav cognomena za -ianus (Schober, l. c. str. 10), kot se končuje Lucillianus.

Oba nagrobnika bosta obogatila že precej številno zbirko celjskega lapidarija. Zanimiva sta že po svoji obliki in lepih portretih, po katerih se odlikuje zlasti prvi nagrobnik. Med nagrobniki v Mestnem muzeju sta omenjena že dva državljana Sirije, in sicer Aurelius Maximus in Aurelius Sabinus (AIJ str. 27, št. 54), tako da je Aurelius Gaianus našel

D M
NUNDI NVS RE
SPECTIV F SIBI
E SECVNDINA
SECVNDIN FILIA
A N XXX
E R N I N A A F I L I A N E
E T N V L L I A N A S A N E

Nagrobnik št. 2

svoje rojake v Celeji. Zanimivo je, da se pojavlja na obeh nagrobnikih, kjer nastopajo sirijski državljani, ime Aurelius Maximus. Seveda pa ne gre tukaj za isto osebo, ker ena oseba ne more biti omenjena na dveh nagrobnikih kot pokojna. Poleg tega na našem nagrobniku ni omenjen Maximus kot sirijski državljan.

V seznamu celjskih nagrobnikov se sedaj prvič pojavljajo imena: Gaianus, Granus Nundinus in Lucillianus, medtem ko so bila ostala imena že znana. Prav tako je sedaj prvič upodobljen poklic pokojnika v obliki orodja, ki je v polju pod napisom drugega nagrobnika.

ZUSAMMENFASSUNG

Zwei Grabdenkmäler aus Breg in Celje

Im April 1955 wurde bei Ausgrabungen im Stadtviertel Breg in Celje eine römische Skelettgrabstätte gefunden. Ein Grab davon war von 6 Marmorblöcken umgeben. Zwischen diesen befanden sich 2 Grabdenkmäler. Das kleinere diente als Unterlage der Skelette, das größere aber als Deckel des »Sarkophages«.

Bei der Stele Nr. 1 ist ein Teil des Ansatzes für den Untersatz erhalten, der sich auch zwischen den 6 Marmorblöcken befand. Am oberen Teil der Stele ist ein Tympanon mit geflügeltem Medusakopf. Links und rechts davon ist ein Genius abgebildet. Beide halten die Fackel in der Hand nach aufwärts gewendet. Unter dem Tympanon liegt ein Relieffeld mit beiden Verstorbenen, die sich durch sehr schöne Portraite auszeichnen. Zwischen der Inschrift und beiden Portraits befindet sich ein Balken mit den Abkürzungen DM. Die Inschrift ist von zwei Pilastern umgeben. In der Inschrift ist in der zweiten Zeile ein gramatischer Fehler. Anstatt Nominativ sollte Dativ stehen. In der letzten Zeile kommt curaverunt anstatt qurerunt.

Die Stele möchte ich in den Anfang des III. Jahrhunderts setzen. Aus dem dreimal sich wiederholenden Namen Aurelius schließe ich, daß sie zur Zeit des M. Aurelius, oder einige Jahre nach seinem Tode geboren wurden. Für diese Zeit sprechen auch Bärte und tief in die Stirn reichende Frisuren.

Die Stele Nr. 2 ist in drei Teile geteilt. Oben ist das Bildfeld mit Frau und Mann. Es ist sonderbar, daß der Bildhauer nur die beiden Köpfe und die Hand der Frau dargestellt hat, wogegen die Hand des Mannes nur im Umriß gegeben ist. Die Inschrift teilt sich in zwei Teile. Die beiden letzten Zeilen deuten auf eine Nachbestattung. Unter dem Inschriftfeld ist ein dreieckiges Meßgerät und ein Senkblei dargestellt, woraus wir den Schluß ziehen können, daß Nundinus ein Maurer oder Baumeister war. Die Stele würde ich in den Anfang des II. Jahrhunderts setzen.